

27.7.-80

Torsdag med THORS

ORTNAMN SOM betecknar bebyggelse har ofta obestämd form medan namn som syftar på odling vanligen används i bestämd form. Beträffande ö- och holmnamn växlar det mellan bestämt och obestämt, framgår det av veckans språkspalt.

"Skall ortnamn och liknande stå i bestämd eller obestämd form? Bör det heta t.ex.: Tallbacka eller Tallbacken, Gråharu eller Gråharun, Majvik eller Majviken, Storäng eller Storängen?" frågar signaturen Tor.

Det kan inte uppställas en allmängiltig regel. Däremot lägger man märke till, att ortnamn, som betecknar bebyggelser, ofta har bestämd form (även om de har en naturbetecknande efterled), t.ex. Värmdö i Stockholmstrakten och Eckerö på Åland, bynamnet Norrnäs i Närpes, namn på -by och -torp i normala fall, liksom de många ortnamnen på -böle. Fallen med efterleder som -by och -böle visar att namn med bebyggelsebetecknande efterled normalt har obestämd form. Däremot är det mycket vanligt, att namn som betecknar

t.ex. odlingar och skogar och många önamn har bestämd form, t.ex. Viksberget, Norråkern, Tallholmen. Vad ö- och holmnamnen beträffar, är växling av bestämd och obestämd form vanlig. — Förhållandet med denna växling av bestämd och obestämd form bör ses inot den bakgrunden att svenskans bestämda slutartikel är en relativt ny företeelse: den kom i allmännare bruk efter vikingatiden.

En frågeställare vill veta besked om den numera vanliga beteckningen **punk** om viss modern musik, om denna rörelses ursprung och om åldern på låneordet **punk** i svenskan.

Jag känner mig inkompetent att säga något väsentligt om låneordets ålder och punkmusikens ursprung. För mig verkar det som om termen **punk** hade börjat uppträda i svenskan vid mitten av 1970-talet. Termen är, som frågeställaren anger, av engelskspråkigt ursprung. Den får troligen fattas som "självironisk"; det engelska ordet **punk** uppträder i slang med betydelser som "obehaglig", "rutten", "värdelös" — betydelse som givetvis kan brukas självvironiskt.

Samme frågeställare känner sig förbluffad över att **tjänstekvinna** dykt upp i en annons: "Tjänstekvinna... önskar...".

Det förvånar också mig. **Tjänstekvinna** förekommer i äldre svenska i betydelsen "tjänarinna": i Bibeln brukade det talas om Hagar, tjänstekvinna hos Abraham. (Strindbergs boktitel "Tjänstekvinnans son" syftar på detta bibliska bruk.) Annonsens ordval synes vara påverkat av finskans **virkanainen**, som på god svenska måste återges med "kvinnlig tjänsteman".

En frågande säger: Har tyckt mig märka att ordet **människa** = hon. Rena könsdiskrimineringen. En **människa** bör väl vara **han** (jfr eng. **man**) eller eventuellt **han/hon**.

Ordet **människa** uppfattas faktiskt som **hon** i svenskan. Detta beror på att ordslutet **-a** i äldre svenska (och i nutida dialekter) är starkt sammankopplat med feminint genus; därför var t.ex. orden **stjärna** och **skata** feminina i äldre svenska. Vi får väl godta att **människa** normalt är feminint i svenskan; å andra sidan ersätter väl de allra flesta **person** med **han**. En tänkbar utväg i framtiden vore kanske att ersätta sådana ord med **den**, men än så länge hänger språket fast vid det gamla bruket.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

31.7.-80

OM MANNA i mannagryn och bl.a. om gåtan Jonund i Vörå som alltjämt förbryllar vetenskapen handlar veckans språkspalt.

Det var nyligen i spalten tal om sammansättningar med **man** i ord som **femmannagrupp**. Detta **man** är gammal genitiv pluralis av **man**. En frågeställare undrar om **man** i **mannagryn** också innehåller denna gamla form av **man**.

Manna- i **mannagryn** har semitiskt ursprung. I 2 Mosebok, 16 kapitlet, berättas, hur Herren mättade Israels folk i öknen: en morgon låg det ett fint lager av säd på marken. Tillgängliga källor säger att ordet **man**, som Bibeln använder i sammanhanget, egentligen betyder "skänk, gåva", det passar ju utmärkt med den i Bibeln skildrade situationen. Sedan har ordet **man** överförts på mannagräsets frön, mannagryn.

Samme frågeställare vill ha besked om uttal och etymologi för ordet **budget**.

Budget uttalas på svenska "buddjet", med betoning på första stavelsen och kort e. Det kommer från engelskan, men har inkommit dit från franskan: det franska **bougette** betyder "kappsäck". **Budget** var ursprungligen namn på den portfölj som den brittiske finansministern ("förste skattkamarlorden") i gammal tid hade med sig till

parlamentet, när han skulle lägga fram budgeten.

För två år sedan upptäcktes i en avlägsen skog i Vörå i mellersta svenska Österbotten en runinskrift, som har uppmärksamats av flera forskare (och nära nog blivit en lokal sevärhet). Många har i inskriften tyckt sig kunna läsa ett personnamn (**Jonund**). Om Vöråinskriften verkligen ginge tillbaka till (låt oss säga) 800—900 e. Kr., skulle den vara ett sensationellt fynd. Medan Mellansverige, särskilt Uppland, har att uppvisa tusentals runinskrifter från tiden 800—1100 e. Kr., så har det hittills inte med säkerhet påträffats en enda inhemsk runinskrift i Finland. Vörå-inskriften skulle sålunda vara enastående.

Åsikterna om Vörå-texten, vilka i synnerhet har publicerats i Vasabladet, har varit delade. Flera menar att den är äkta (dvs utförd under "runstensperioden"), men andra har hållits före, att den har tillkommit i sen tid (början av 1900-talet?) och att den vore gjord av någon sentida runkunnig person. Inskriftens äkthet är sålunda omstridd.

Dessa rader är framkallade av en fråga som inte bara gäller Vöråinskriften, utan runinskrifter och runor över huvud taget. Det är tänkbart, att svaret blir för långt för ett få plats i en torsdagsspalt, men jag hoppas kunna publicera det under sensommaren. Tillsv vidare låter jag alltså spörsmålet vila.

Carl-Eric Thors